

CSONGRÁDY BÉLA:

A BAGLYASALJAI KÉPZŐMŰVÉSZETI SZABADISKOLA TÖRTÉNETÉBŐL

A nógrádi képzőművészeti élet az elmúlt évtizedben minden eddiginél nagyobb lendülettel olyan eredményeket produkált, amelyekre méltán figyelt fel az országos közvélemény. Egyaránt vonatkozik ez a Magyar Képzőművészek Észak-magyarországi Területi Szervezetének keretei között funkcionáló helyi csoport tevékenységére és a csoporton belüli művészegyeniségek kibontakozására.

Nem feladatunk ezúttal e kétségkívül öröndetes fellendülés okait kideríteni, viszont a pillanatnyi helyzetet mindenképp jelentős mérföldkönek kell tekintenünk azon az úton, amelyet megyénk művészeti életében a képzőművészet megjárt, ha csak a felszabadulás utáni éveket tekintjük is. A napjainkig ívelő töretlen fejlődési vonal kezdőpontja minden bizonnyal a Baglyasaljai Képzőművészeti Szabadiskola volt.

Az iskolán kívüli népművelésben ugyanis a felszabadulás utáni években az uralkodó irányzat Magyarországon az úgynevezett szabadművelődés volt. A szabadművelődés, — ha ideológiailag nem is állt megbízható alapokon — gyakorlati, szervező és nevelő munkájával nem kis eredményeket ért el. Ezek között tarthatjuk számon az úgynevezett szabadiskola-mozgalmat is, amelynek szervezői történelmi missziót teljesítettek: lehetővé tették, hogy a társadalomnak a kulturától eddig elzárt rétegei is tanulhassanak, eljuthassanak a főiskolákra.

„A szabadiskolák célja: a képzőművészeti ízlés fejlesztése, képzőművészeti műveltség emelése és a tehetségek felkutatása. Nem dilettánsképzés, nem széplelkek és bohém művészkedők nevelése a cél. A gyakorlati munka mellett fenti cél szerint elsőrendű fontossága van az elméleti képzésnek, mely a tárgyi ismeretek közlésén, esztétikai nevelésen kívül, a hallgatókat kellő önkritikára neveli...”¹ — idézhetjük a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium Szabadművelődési Osztályának körlevelét, amelyet a szabadművelődési felügyelőkhöz címzett. Ugyanez a leirat közli azt a munkatervnek nevezett vázlatot is, amely kötelező érvényű útmutatást nyújt valamennyi szabadiskola működéséhez. A munkaterv szerint elméleti és gyakorlati oktatásban egyaránt részesíteni kell a hallgatókat. Az elméleti oktatás tárgyai: művészettörténet, esztétika, anatómia. A munkaterv ide sorolja a művészeti kirándulásokat és üzemlátogatásokat is, amelyek a táj, illetve a dolgozó ember megismerését hivatottak szolgálni. A gyakorlati oktatás két tárgyból, az alakrajzból és a mintázásból állt. A szabadművelődési felügyelők által fizethető tanítási órák száma egy évben 200 volt.

A körlevél befejező részében a Szabadművelődési Osztály felsorolja azokat a szabadiskolákat, amelyek már kérvényezték és megkapták a működési engedélyüket. Az 1948. november 27-én kelt körlevél még nem tesz említést a baglyasaljai iskoláról, amely működéséhez az engedélyt 1949 januárjában kapta meg:

„A Baglyasaljai Képzőművészeti Szabadiskola működésének engedélyezése ügyében a vallás- és közoktatásügyi miniszter leirata a Nógrád—Hont megye szabadművelődési felügyelőjének.

Nógrád—Hont vármegye Szabadművelődési Felügyelőjének, a Baglyasaljai Képzőművészeti Szabadiskola engedélyezése iránt hozzám érkezett kérelmére válaszolva közlöm, hogy a 232.253/VIII. 1948. sz. körlevelemben közölt feltételek szerint a szabadiskola működését engedélyezem.

Budapest, 1949. január 26.

Bod.

Ki: f. 28. K. Nagy”³

A baglyasaljai iskola működésének megindulását azonban nem datálhatjuk a hivatalos engedélyezés napjával, hiszen tulajdonképpen már jóval előbb, közvetlenül a háború után megkezdte tevékenységét: „1946. II. 4-én a salgótarjáni iparmedence vállalatai, valamint a város támogatásával a Munkás Kulturszövetség és a MADISZ keretén belül működő rajz, festészeti, szobrászati és iparművészeti iskola megnyílt. Működésének ezen naplóját a fenti dátummal megkezdtem. — Bóna Kovács Károly festőművész.”

Ez a szöveg olvasható annak az iskolai naplónak a címlapján, melyre a „Művészeti Munkás Főiskola — Salgótarján” feliratú bélyegzőt nyomta a vezetéssel megbízott, akkor Baglyasalján élő művész.³ A Salgótarjáni Munkásmozgalmi Múzeum tulajdonában lévő helyi művelődéstörténeti dokumentum tanúsága szerint „1946 telén, amikor még egy év sem telt el a háború befejezésétől, 52 salgótarjáni fiatal érzett magában kedvet ahhoz, hogy betekintsen a képzőművészet kincsházába. Bátoran mondhatjuk, hogy ilyen nagyfokú igénynek csak részben való kielégítése is nagy szolgálat volt a helyi képzőművészeti élet felszabadulás után kezdődött korszakának elindításában. Legtöbben, szám szerint huszonegyen, a vidék jellegéből fakadóan a bányákban dolgozó fiatalok közül kérték felvételüket a művészeti iskolába. A nagyszámú bányász hallgató mellett kilenc acélgyári, nyolc üvegyári és más helyről való növendék szerzett alapismereteket az iskolában. Az első év őszi tanfolyamán, októberben már a „Munka” című kompozíciós feladat megoldására került sor egy decemberben megrendezendő kiállítás céljaira. Később arról olvashatunk a naplóban, hogy az MKP díjait Duba László, Pincás József és Hidvégi Károly kapta a kiállításon való szereplése alapján. Életrehívása után egy évre 1947 tavaszán az iskola átköltözött a MADISZ bányai helyiségéből a mai kórház épületébe (volt katonai laktanya).⁴

1948-ban már ismét Baglyasalján találjuk az iskolát. Megnyitásáról a Szabad Nógrád is értesítette olvasóit: „A baglyasaljai Munkás Képzőművészeti Iskola szeptember 15-én nyílik meg rajz, festés és szobrászati szakon. Beiratkozás kezdők és haladók részére szept. 13—18-ig, hétfőn, szerdán és pénteken délután 5-től fél 8-ig. Az oktatás teljesen díjtalan/ Az iskola vezetője Bóna Kovács Károly.”⁵

A beindulás után két hónappal már színvonalas munka folyt az iskolában, melyről a Szabad Nógrád színes riportban számolt be: „Hetenként háromszor a baglyasi iskola mellett lévő »műteremben« gyűlnek össze ezek a fiúk és lányok, hogy a napi nehéz munka után belemerüljenek a vonalak, tónusok, formák és színek csodálatos szépségeibe. Bányászok, iparosok, háztartási alkalmazottak ezek a fiatalok, akik nemcsak helyből, de a környék messzi ipartelepeiből is bejárnak ide. Zagyvapálfalva, Vizslás, Salgótarjából, 6—8 km-ről jönnek, hogy megtanulják a vonalak és formák rejtelmét... A rajztáblára feltűzött papírokon vidám, fürge ujjak vezeték a színt és ceruzát. Lassan kibontakozik a kép, a modell arca. Megnézzük a növénydékek munkáit. Részben a falon, részben a szekrényben vannak a képek. — A balassagyarmati kiállításra is elvittünk 30 darabot — mondják kis büszkeséggel...

Az iskola vezetője Bóna Kovács Károly festőművész. Fiatalos lendülettel tanít, dolgozik, segíti a tehetségeseket, hogy ne kallódjanak el. — Ezek a vázlatok — mondja — az új szakszervezeti székházhoz készülnek. A munkát már meg is kezdtem Budapesten... Hatalmas méretű freskó lesz ez... A bányászok titkos erdei gyűlését ábrázolja majd az elnyomás éveiben. Ez a másik pedig az elnyomást, terrort, és a felzabradulást jelképezi... Hatalmas munka, nagy tudást kívánó képek lesznek ezek, amik itt készülnek, ebben az apró Baglyas-bányatelepi műteremben és a budapesti Szakszervezeti Székházra felkerülve az egész világnak méltán hirdetik bányászaink töretlen hitét, munkakészségét és birodalmát a szocialista Magyarország megvalósításában.”⁶

Néhány hónappal később a megyei szabadművelődési felügyelő, a baglyasaljai helyi ügyvezető jelentése alapján az alábbiakban számolt be a Vallás- és Közoktatásiügyi Minisztériumnak az iskola működéséről:

„A Baglyasalján szervezett Képzőművészeti Szabadiskola ebben az évben 1949. január hó 24-én kezdte meg előadásait. A beküldött tervezettől azért tértek el, mert az óraadó képzőművész a budapesti Bányász-szakszervezeti Székház fal-festményén dolgozott egy hétig. A tanmenet szerint: alakrajz, festés, szobrászat, anatómia, művészettörténet és esztétika szerepel tantárgyként.

Órarend: hétfőn: mintázás és esztétika; szerdán: alakrajz, anatómia; pénteken: alakrajz.

Előadó: Bóna Kovács Károly festő- és szobrászművész, ált. iskolai óraadó.

Hallgatók névjegyzéke alakrajzon:

1. Aranyosi István, gyári munkás
2. Duba László, tervező
3. Földi József, üvegcsiszoló
4. Garamszegi László, műszaki rajzoló
5. Petik Piroska, háztartásbeli
6. Polónyi József, bányairnok (volt asztalos)
7. Schriffel Ferenc, nyomdász
8. Szakács Rudolf, gyári tisztviselő
9. Takács Géza, üvegcsiszoló
10. Tuskai Margit, háztartásbeli
11. Vasas Károly, kőfaragó tanuló
12. Bojna János, csillás (rendőrnek ment)
13. Turiczki István, küldönc
14. Gyüre Nándor, üvegfestő
15. Vincze József, vasutas, pályamunkás
16. Dudás István, esztergályos
17. Bencze Attila, vasutas, pályamunkás

Szobrászaton:

1. Bencze Attila, vasutas, pályamunkás
2. Vasas Károly, kőfaragó tanonc
3. Petik Piroska, háztartásbeli
4. Bojna János, csillás (rendőr lett)
5. Földi József, üvegcsiszoló
6. Vincze József, vasutas, pályamunkás
7. Garamszegi László, műszaki rajzoló
8. Pincsák József, asztalos tanuló

A tanfolyam látogatottsága: a megkezdéskor 90—100%-ban jelentek meg az előadásokon a hallgatók. Később a látogatottsági arányszám fokozatosan csökkent. Ennek oka részben az, hogy társadalmi és egyéb elfoglaltságuk következtében nem járhattak rendszeresen az előadásokra. Az átlagos létszám az egyes előadásokon jelenleg 5—6. A másik ok pedig az, hogy különböző tanfolyamokra: szakszervezeti, továbbképző, általános iskolai és más esti tanfolyamokra is járnak a tanulók.

Elméleti előadásokat csakis a tanfolyam hallgatói számára tart az iskola vezetője, szemléltető eszközök (vetítógép) hiányában. Számítás szerint a tavaszi és koranyári időszakban emelkedni fog a hallgatók száma, mert az iskola megközelítése sokkal kedvezőbb lesz.

Egyben jelentem, hogy az iskola a felügyelői hivatal fedezet terhére a múltban semmiféle felszerelést nem kapott.

Balassagyarmat, 1949. március hó 22.

A felügyelői hivatalból távol.

Dóka Sándor

berendelt áll. tanító⁷

A fővárosból Bod László látogatta meg az iskolát 1949 májusában. Tapasztalatait az alábbi jelentésben foglalta össze:

„Miniszter úr!

A 255.332/1949. VII. ü. o. sz. kiküldetési rendelet alapján f. évi május hó 25-én Baglyasaljára utaztam az ottani képzőművészeti szabadiskola ellenőrzésére és a tehetséges növendékeknek felvételi vizgára való kijelölésére.

Május 24-én d. u. 15 óra 30 perckor indultam Budapestről. Baglyasaljára érkezve a helyi szabadművelődési ügyvezető Cserhádi József, élmunkás jelvénnel kitüntetett tanító és Müller Pál igazgató fogadtak, akik elvezettek a szabadiskola helyéhez: a bánya ált. iskolájának udvarára.

Az oktatás egy műteremmé alakított volt istálló helyiségben folyik. Az átalakítást az iskola tanítól, a növendékek és az itt tanító Bóna Kovács Károly festőművész végezték, az építéshez szükséges anyagot a község lakossága adta össze. A kényelmes és jól felszerelt műteremben szorgalmasan dolgoztak megérkezésünkkor a növendékek. Külön csoportban rajzoltak mértani testeket a kezdők, fejet rajzoltak a haladók.

Az iskola fenntartását három testület vállalta: 1) Salgótarjáni Kőszénbánya N. V., 2) Salgótarján város, 3) V. K.M. Szabadművelődési Főosztálya engedély alapján a Nógrád vm.-i Szabadművelődési Felügyelőség. A helyiséget a bánya ált. iskolája (most államosítás alatt) bocsátotta rendelkezésre.

Bóna Kovács az ált. iskolában a rajzot tanítja. 31 nyilvántartott szabadiskolai növendék közül 5 szobrászatot, 26 pedig rajzolás tanul, valamennyien munkások, vagy munkás származásúak. Eletkoruk 18—24 év között. A növendékek a bánya, a helyi és pálfalvai üveggyár, az acélgyár, a MÁV és kisüzemek dolgozói. Az iskola vezetője Bóna Kovács Károly 1879-ben született, a Képzőművészeti Főiskolát elvégezte, Réti növendék volt. Nagyon sokat dolgozik a község művészeti életében; nemcsak fest és mintáz, de még a május 1-i felvonulást is ő rendezi. Növendékeit kellő hozzáértéssel és szeretettel neveli nemcsak művészi, hanem általános kulturális és politikai vonatkozásban is. Oktatásában hiányt a művészet-történet vonalán tapasztaltam, ennek oka a csekély szám-

ban rendelkezésre álló szemléltető anyag. Felmerült kívánságok: a növendékek számára szükséges lenne anyagtérítés, kisebb összegű ösztöndíj, a felszerelés fejlesztésére pénz, könyvtár, reprodukció és vetítógép. Fizetést a szabadművelődési felügyelőségtől még nem kapott.

A megbízatásom alapján egyéni konzultációkat folytattam azokkal a tehetséges növendékekkel, akiket a Képzőművészeti Főiskolára lehetne ez év őssen küldeni. Beszélgetésem eredménye szerint a 12 jelölt közül az alábbiakat tartottam jelölendőeknek:

1. Duba László (1928) acélgyári alkalmazott, apja vízvezetékyszerelő. Ideológiailag fejlett, határozottan tehetséges.
2. Pincsák József (1928) mintaasztalos. Szobrásznak készül, 46-óta mintáz
3. Takács Géza üvegcsiszoló (1924) apja bányász. Nagyon fejlett ízlése és manuális készsége, iparművészeti pályára feltétlenül alkalmas.
4. Petik Piroska már kapott behívást kollégiumi vizsgára.
5. Vasas Károly kőfaragó tanuló (1930) szobrásznak készül, művészileg nagyon jó.

A felvett vizsgálati jelentés részletesebben a velem együtt dolgozó Gyenes Tamás főiskolai tanársegéd által készül el, melyet a bizottságnak fogok benyújtani...

Budapest, 1949. május 27.

Bod László⁸

A fenti jelentés kommentálásaként csak annyit, hogy a jóslat hamarosan valóra vált, két tehetségesnek vélt jelölt esetében, hiszen a Szabad Nógrád 1950. március 3-i számában a 6. oldalon ezt olvashatjuk: „...Duba László, azóta már a Képzőművészeti Főiskola növendéke. Pincsák József is ott van már, innen indultak el, ebből a kis munkás képzőművész csoportból...”

Bod László egyébként is nagyon jó érzékkel ítélte meg az iskola növendékeit, hiszen Pincsák József Pataki József néven — ha nem is lett szobrász — festőként meggyénk legjobbjai között van napjainkban is. Kitűnő szobrász lett Vasas Károlyból is, bár ő nem megyénkben él. Salgótarjánban alkot viszont az egykori üvegcsiszoló Takács Géza az Öblösüveggyár iparművésze. Az iskola növendékei közül egyébként mások is eredményesen sáfárcodtak tehetségükkal, hiszen többek között Gyüre Nándor és Polónyi József is a Nógrád megyei Képzőművészeti Stúdió aktív tagja.

A Baglyasaljai Képzőművészeti Szabadiskola történetéről még annyit tudunk, hogy 1949-ben fesztivál-kállításra készültek a növendékek a Budapesten megrendezésre került II. Világifjúsági Találkozó tiszteletére. 1951. május 10-én Döbröczeni Kálmán főiskolai tanár és Molnár József tanársegéd kereste fel tehetségkutatás céljából Bóna Kovács Károly növendékeit.⁹

Nem sikerült pontos adatot felkutatnunk az iskola megszűnésére vonatkozólag. Mindössze annyit tudtunk meg, hogy az ötvenes évek első éveiben még működött. Tehát 7—8 évre tehető története annak a képzőművészeti szabadiskolának, amely rendkívül nagy szerepet játszott Nógrád megye képzőművészeti életének fellendülésében. Az iskola művésztanára, Bóna Kovács Károly is elévülhetetlen érdemeket szerzett a nógrádi képzőművészet fejlesztésében.

JEGYZETEK

1. Képzőművészeti élet a felszabadulás után; A Művészettörténeti Dokumentációs Központ Forráskiadványai II. Szerk.: Németh Lajos; Az anyagot gyűjtötte, rendezte, jegyzetelte Kiss Dezső; Budapest 1965, 30. l.
2. U. o. 34. l. Eredeti fogalmazvány. Mü. Min. Irattár. V. K. M. Szabadműv. Oszt. 1948/49-121-2 Baglyasalja (233218/1948).
A szabadiskola munkatervét „felülbírálta és engedélyezés céljából” Nógrád—Hont vármegye szabadművelődési felügyelője 1948. december 15-én terjesztette fel a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, egyben jelentette azt is, hogy az iskola költségeinek fedezését a saját ellátmánya terhére elvállalta.
3. Kovács János: Művészeti Munkás Főiskola — Salgótarján, 1946. Nógrád, 1966. június 4. 4. l.
4. U. o.
5. Szabad Nógrád, 1948. szeptember 9. 4. l.
6. H. Gy.: Készül a budapesti szakszervezeti székház freskója — Látogatás a baglyasi munkás képzőművészeknél —; Szabad Nógrád, 1948. november 18. 3. l.
7. Képzőművészeti élet a felszabadulás után; I. m. 35—36. l. Eredeti tisztázat. Mü. Min. Irattár. V. K. M. Szabadműv. Oszt. 1948/49-121/2—Baglyasalja (252902/1949).
8. U. o. 37. l.
Egykorú írógéppel írt jelentés, amely nincs kézzel aláírva. (Hitelességét a hátlapján elhelyezett egykorú minisztériumi iktatási—érkeztetési bélyegző lenyomata támasztja.) Mü. Min. Irattár. V. K. M. Szabadműv. Oszt. 1948/49-121/2—Baglyasalja (255914/1949).
9. Kovács János: I. m.

